

Said / Goody / Lewis Kapsamında Oryantalizm ve Oryantalizme Kültürlerarasılık Perspektifinde Bir Bakış

*An Examination of Orientalism and Orientalism from an Intercultural
Perspective within the Said/Goody/Lewis Framework*

Merve Çukurova¹

Öz

Çalışmanın başlıca amacı, *kültürlerarasılık* olgusunu oryantalist bakış açısıyla farklı bir perspektiften değerlendirmektir. Tarih boyunca Doğuyla Batı arasında bazı çatışmalar, yarışlar, çekişmeler olmuş, bunlar birçok farklı kavramı ve olayı beraberinde getirmiş; birbiriyle etkileşim kuran toplumlar doğal olarak birbirlerinin kültürlerinden etkilenmiş, bazı zamanlar savaş ve çatışmalara maruz kalmış hatta bazı toplumlar sömürgeleştirilmiştir, kapitalizm de tüm toplumları dolaylı veya doğrudan etkilemiştir. Tarih boyunca Doğu ve Batı sürekli bir temas halinde olmuştur, dolayısıyla kültürlerarası bir etkileşim kaçınılmaz olmuştur. Doğu ve Batı, dolaylı veya dolaysız olarak birbirlerinden etkilenmişlerdir. Bu çatışmalar, Doğu ve Batı yanlısı görüşleri doğurmuştur. Bu çalışmada Doğu yanlısı oryantalist görüşler irdelenecektir. “Oryantalizm, *Batı'nın Doğu fikridir.*” cümlesi tüm çalışmayı özetler niteliktedir. Bunlar için Edward Said, Jack Goody ve Bernard Lewis'in görüşleri incelenecektir, çalışmanın örneklemini bu oryantalistler ve görüşleri oluşturacaktır. Özellikle Edward Said, oryantalizmin doğuşunda ve gelişiminde önemli isimlerden ve oryantalizm denilince akla gelen ilk kişilerdendir. Bu kapsamda, çalışmada oryantalizmin ne olduğu ve gelişimi, emperyalizm ve sömürgecilik kavramları hakkında bilgi verilecek, Said'in Oryantalizm(Doğubilim), Goody'nin Avrasya Mucizesi, Batı'daki Doğu adlı kitapları ve Lewis'in İslam ve Batı adlı kitabı oryantalizm ve kültürlerarası görüşler bağlamında incelenecek, yorumlanacak ve sonuç olarak oryantalizmin gelişiminde kültürlerarasılık olgusu nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman inceleme yöntemiyle sorgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğu-Batı, Emperyalizm, Kültürlerarasılık, Oryantalizm, Sömürgecilik

¹ Sakarya Üniversitesi, Çeviribilim, mervecukurova@sakarya.edu.tr, ORCID Numbers: 0000-0002-2036-2952

Bu makale İntihal.net sistemi tarafından taranmıştır.

Gönderim Tarihi: 30 Mayıs 2023

Kabul Tarihi: 29 Aralık 2023

Erişim Tarihi: 30 Aralık 2023

Abstract

The main objective of this study is to evaluate the phenomenon of interculturality from an Orientalist perspective. Throughout history, there have been various conflicts, races, and rivalries between the East and the West, which have brought along many different concepts and events. Societies that interact with each other naturally influence each other's cultures, and at times, they have been subjected to wars and conflicts, and some societies have even been colonized. Capitalism has also indirectly or directly affected all societies. The East and the West have constantly been in contact, making intercultural interaction inevitable. The East and the West have influenced each other, either directly or indirectly. These conflicts have given rise to pro-Eastern or pro-Western views. This study will examine pro-Eastern Orientalist views. Orientalism is the Western perception of the East, and this statement summarizes the entire study. Therefore, the opinions of Edward Said, Jack Goody, and Bernard Lewis will be examined as they are the main figures associated with Orientalism. Edward Said, in particular, is one of the important figures attributed to the emergence and development of Orientalism and is one of the first names that come to mind when Orientalism is mentioned. In this context, the study will provide information on what Orientalism is and its development, imperialism, and colonialism. Edward Said's book "Orientalism," Goody's books "The Eurasian Miracle" and "The East in the West," and Lewis's book "Islam and the West" will be examined and interpreted in the context of Orientalism and intercultural perspectives. Ultimately, using the qualitative research method of document analysis, the phenomenon of interculturality will be questioned in the development of Orientalism.

Keywords: East-West, Imperialism, Interculturalism, Orientalism, Colonialism

Extended Abstract

Orientalism is a concept used to refer to a style of painting initiated by French artists and later spread to other Western European artists. The aim of this study is to examine the birth and evolution of Orientalism and its role in intercultural interaction from the perspective of Edward Said, Bernard Lewis and Jack Goody. Orientalism, starting in the early 19th century, has spread and developed in different fields such as opera, music, literature, theatre, architecture. This period was a time when the idea that the West had left the East behind in technology, philosophy and science became widespread. Colonialism became more prominent with the Age of Enlightenment and Orientalism was integrated with imperialism. Orientalism otherised and excluded the East. It created a discourse that enabled the West to see the East as superior. In this process, the West saw itself as technologically, culturally and civilised superior to the East. This study focuses on the views of Edward Said, Bernard Lewis and Jack Goody. These three important orientalists reject the superiority of the West over the East and criticise this idea. The role of Orientalism in intercultural interaction is analysed through these three perspectives. Document analysis method, one of the qualitative research methods, was used to examine the books and content analysis was carried out. In addition, the evolution of orientalism, the West-East conflict and its role in intercultural interaction were analysed through the views of Edward Said, Bernard Lewis and Jack Goody.

Keywords: East-West, Imperialism, Interculturalism, Orientalism, Colonialism

1. Giriş

Oryantalizm kavramı, ilk olarak 19. yüzyılın başlarında Fransızların başlattığı ve akabinde diğer Batı Avrupalı sanatçılara yayılmış olan bir resim tarzını ve biçimini ifade eden bir kavram olarak kullanılmıştır. 19. yüzyıl ortalarından itibaren ise oryantalizm, opera, müzik, edebiyat, tiyatro, mimarlık gibi birçok farklı alana yayılıp çeşitlilik kazanmıştır, zaman ilerledikçe tüm bu alanlardaki yapıtların konu ettiği, Batı'nın kolonileştirdiği coğrafyaya ve oradaki toplumlara ilişkin araştırmaları ve Doğu uzmanlarını kapsayan bir hale bürünmüştür. Aslen, Avrupa merkezci bir bakış açısı ile inşa edilmiş olan “oryantalizm” görüşü, taraflı ve sömürge düzenine yönelik olarak kurgulanmış bir ötekileştirmeyi ortaya koymuştur (Öztürk ve Gimatdinova, 2018: 699). Aslında Batı, Doğu'yu ötekileştirmiş ve Doğu'yu dışlamıştır. 19. Yüzyıl bu anlamda dönüm noktası olmuştur, bunun nedeni 19. yüzyılın oryantalizme temel hazırlayan zamanlar olmasıdır. Oryantalizmin akademik bir disiplin olarak yaygınlaşması ve yöntemlerinin gelişmesi de bu dönemlere tekabül etmektedir. Bu dönem Batılıların şaha kalktığı dönem olarak nitelendirilebilir çünkü önceki yüzyıllarda Avrupa'da yaygın olan Doğu'nun her anlamda Batı'dan geri olduğu düşüncesi Aydınlanma Çağı ile daha net bir çerçevede sunulmaya başlanmıştır. Haçlı Seferleriyle tam manada İslam dünyasıyla tanışan Batı, İslam dünyasının teknoloji, felsefe ve bilim alanlarında kendilerine göre ileride olduğunu görmüştür. *Sömürgecilik* ise Aydınlanma Çağı'yla birlikte daha da kendini göstermiştir ve günümüzde oryantalizmin *emperyalizm* ile bütünleştiği söylenebilir. Bu bütünleşmeler ve etkileşimler sürerken aslında oryantalizm de kültürlerarası bir gelişme kaydetmiş, dolayısıyla farklı kültürlerden etkilenmesi ve kendini şekillendirmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu anlamda bazen *Doğu* yerine İslam dünyası, *Batı* yerine Avrupa gibi kavramlar kullanılmıştır. Sömürgeciliğin içinde bir Avrupamerkezcilik de vardır ve bu, 1989 postkolonyal çevrelerde bile sömürgecilikten kurtulmanın bir kilometre taşı olarak işaretlenmemiştir (Cooper, 2005:23). Örneğin Hentsch'e göre ise modern Batı'nın ortaya çıkışı ile ona karşıt bir Doğu'nun belirişi aynı tarihsel döneme denk düşer ve Hentsch, Doğu-Batı çatışmasını Batı'nın kendine ayna tutması olarak tanımlamaktadır (1992: 302). Bu yönüyle Batı-Doğu çatışmasında Batı'nın tek amacının Doğu'dan kendini üstün görmek olmadığını aktarmaya çalışmış ve ayrıca Said ve Lewis gibi yazarlardan farklı bir bakış açısı sunmuştur. Bu makalede emperyalizm ve sömürgeci bir söylem olarak bahsedilip, esasen oryantalizm ve kültürlerarasılık üzerinde durulacaktır. Oryantalizm ve kültürlerarasılık, Said, Goody ve Lewis odağında incelenecektir.

2. Çalışmanın Yöntemi ve Gerekçesi

Edward Said, Bernard Lewis ve Jack Goody odağında oryantalizm ve kültürlerarasılık sorgulanmıştır. Bu kişiler ve kaynakları elbette tek başlarına yeterli olmasa da oryantalizmi ve Doğu-Batı çatışmasını detaylıca ele alan kaynaklardan olduğu söylenebilir. Üç yazarın da görüşlerinin birbirleriyle benzer olduğu söylenebilir, üçü de Batı'nın her anlamda üstün olduğu görüşünü reddetmektedir. Oryantalizm ve kültürlerarasılık gibi çok kapsamlı bir konuyu üç kişi kapsamında incelemek yeterli olmayacaktır ancak buradaki amaç oryantalizmin kültürlerarasılıktaki rolünü irdelemek olduğu için benzer düşüncelere sahip üç önemli oryantalist, bu çalışma için örneklem olarak seçilmiştir.

3. Bir Söylem Olarak Kültürlerarasılık-Emperyalizm-Sömürgecilik-Oryantalizm Kavramlarına Üst Bakış

Tarihi süreç boyunca birçok ülke, birçok topluluk dünya üzerindeki mevcudiyetini sürdürmüştür, her bir topluluğun kendisine göre birtakım kültürel özellikleri mevcuttur. Gerek ticaret olsun, gerek göç olsun, gerek savaşlar olsun etkileşim gerektiren her şeyde toplumlar birbirlerinin kültürünü az ya da çok tanımışlardır ve o kültürden çoğunlukla dolaylı veya doğrudan etkilenmişlerdir. Bu da *kültürlerarasılık* şeklinde bir etkileşim disiplini oluşturmuştur.

'Kültürlerarasılık' kelimesi, diğerlerinin yanı sıra etnik köken, din, dil veya milliyet gibi kriterlere göre farklılık gösteren kültürel gruplar arasındaki değişim ve eşit iletişim ilişkilerini ifade eder. İlke olarak bu terim, çoğunluk-azınlık ilişkisine bakılmaksızın bir kültürün diğerine üstünlüğünü tanımamaktadır.²

Jeff Lewis'e göre kültürlerarasılık ise, kültürel akışkanlık ve kültürel değişimin dinamikleri ile karakterize edilir (2008: 136). Çokkültürlülükten daha fazlası olan 'kültürlerarasıcılık', farklılık ve aynılığın iç içe geçmişliğini kabul etmekte ve ayrıca insan birey gruplarının, yeni söylemleri, değerleri, fikirleri ve bilgi sistemlerini adapte etmesine ve benimsemesine izin vermektedir. Kültürlerarasılıkta her bir çağ farklı bir öneme ve değere sahip olmuştur, ayrıca her farklı dönemde farklı aktarımlar gerçekleşmiştir. Bunda ticari ve sosyal faaliyetlerin payı çok büyüktür; para, üretim ile mübadele faaliyetleri üzerindeki etki gücünde önemli bir rol üstlenmiştir. Örneğin; resim, drama oyunu ve müzik gibi edebi yapıtlara yönelik talep artmış ve bu eserlerin oluşturulmasında para önemli bir rol oynamıştır. Bunun gibi oryantalizm

² <https://tr.encyclopedia-titanica.com/significado-de-interculturalidad> (Erişim Tarihi: 02.12.2023/ 21:28)

oluşumunda kültürlerarası izlerin örnekleri seçilen örneklem doğrultusundaki kaynaklar bazında bir sonraki bölümde incelenecektir. Ancak bundan önce oryantalizmin oluşumunda önemli olan emperyalizm ve sömürgecilikten de bahsedilecektir.

Öncelikle belirtmekte fayda vardır ki emperyalizm ve sömürgecilik birbirleriyle aynı değildir. Emperyalizm; az gelişmiş ülkelerin siyasi, ekonomik, kültürel açılardan sömürülmesidir ve ayrıca emperyalizm, bir devletin başka bir devlet veya bir ulus üzerinde kendi çıkarları doğrultusundaki faaliyetleridir (Jameson, 1993: 20). Oryantalizmi ele alan birçok yazarın da vurguladığı asıl nokta zaten budur. Aslında emperyalizm kavramını anlamak, Batı modernliğini anlamaktan geçmektedir, zaten emperyalizmin beslendiği duygu ve düşünceler Batı modernliğinin doğal sonucudur. Emperyalizmin belirli bir dönemin ürünü olduğunun gözlemlenmesi, modernliğin yükseliş dönemini incelemeye itmektedir (1993: 45). Emperyalizme en güzel örnek Batı'nın Doğu'da üstünlük kurmaya çalışmasıdır.

Sömürge, bir ülkenin bir başka ülkenin eklentisi haline getirilmesi anlamına gelirken sömürgecilik, siyasal bağımsızlıktan yoksun kılınmış toplulukları siyasal ve hukuksal olarak hakimiyet altına alıp kullanmaktır (Aslan, 2006: 6). Kapitalizmin de yayılması hemen hemen bu dönemlere dayanmaktadır. Az gelişmiş ülkeler siyasal bağımsızlıklarını kazanarak sömürge statüsünden çıkmakta ya da kapitalist düzene maruz kalmaktadır, ama emperyalizmden kopmaları mümkün olmamaktadır. Bunun asıl nedeni, emperyalizmin bir siyasal bağımlılık değil, ekonomik bağımlılık olmasıdır. Emperyalizm, sömürgecilikten farklı olarak ele geçirmekten ziyade baskı altına almak ve bu baskıyla oryantalist bir bakışı oluşturmaktır (Sunar, 2012: 67). Yazar, aslında burada emperyalizm ve sömürgecilik arasındaki farkı açıkça ortaya koymuştur. Sömürgeciliğin ortaya çıkmasında, coğrafi keşifler, matbaa, barut ve pusulanın geliştirilmesi gibi birtakım faktörlerin etkili olduğu düşünülmektedir. Elbette bunlardan sonra teknik olarak çok sayıda benzer buluş ve gelişme yaşanmıştır. Dünyanın çehresini değiştiren bu türden gelişmeler Avrupa devletlerine yeni pazarlar elde etmek, ticareti genişletmek, baharat, altın, gümüş gibi hammadde kaynaklarına ulaşmak yönünde etki etmişlerdir.

“1418 sonrasında başlayan coğrafi keşifler temelde ekonomik ve dini nedenlerle başlamıştır. Buna göre Avrupa'da altın yataklarının tamamen tüketilmesi Avrupalıların altın için Afrika'ya yönelmesine neden olmuştur. Portekizliler Afrika'ya yaptıkları keşif gezilerinde 1445'te Senegal Irmağı'nın ağzına kadar ulaşmıştır. Keşiflerin diğer bir nedeni de Batı için gerekli olan baharatın rahat ve güvenli bir şekilde tedarikiydi. Akka Limanı'nın 1291'de Müslümanlar

tarafından alınması Çin'e ulaşan baharat yolunun güvenliğini tehlikeye atmıştı. Bu nedenle Afrika'nın güneyinden dolaşarak ya da Atlas Okyanusu'nu aşarak Hindistan ve Çin'e farklı bir rotadan ulaşmaya çalışılacaktı. Portekiz Kralı I. Manuel'in yurttaşı Vasco da Gama'yı 1496'da Hindistan'a giden baharat yolunu bulmakla görevlendirmesi neticesinde adı geçenin Ümit Burnu'nu dolaşarak 1498'de Kaliküt'e çıkması, akabinde 1524'te Hindistan Genel Valisi ataması örneğinde olduğu gibi söz konusu keşif seyahatleri neticesinde ulaşılan yerleri kendi yönetimleri altına almaktaydılar (Ünver, 2020: 7).”

Yani aslında hem emperyalizm hem sömürgecilik, tarih içinde farklı teknikler kullanmış ve farklı işlevler yerine getirmiştir. Ayrıca dolaylı veya dolaysız olarak birbirlerinden etkilenmişlerdir.

Tablo 1: Oryantalizmin Temsili Gelişim Süreci³

Roma, Bizans, Atina, Bağdat ya da İspanya ve Portekiz'in 15. ve 16. yüzyıllarda kontrol altında bulundurdukları toprakların boyutu, İngiltere ve Fransa'nın 19. yüzyılda bulundurduklarının yanına bile yaklaşamaz (Said,1998: 33). Said, emperyalizmin yayılmasında sürekli bir Avrupa merkezilik olduğu kanaatindedir ve modern Avrupa emperyalizminin, önceki tüm biçimlerden daha farklı olduğunu belirtmektedir.

Oryantalizmin, salt bir kavram olmaktan öte bir olgu, bir yapı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır; ortaya çıktığı günden beri birçok tarihçi, araştırmacı, bilim insanı oryantalizmi sorgulamış, araştırmış ve incelemiştir. Oryantalizmi birçok kişi ele almış olsa da oryantalizm denilince aynı adlı kitabıyla ilk akla gelen kişilerden birisinin *Edward Said* olduğu düşünülmektedir. Said'e göre, kısa tanımıyla oryantalizm, sosyal ve kültürel hayatın hemen hemen her alanını filolojik metinlerin yardımıyla doldurup şekillendiren sistematik bir düşüncenin ürünüdür (Öztürk, Gezer ve Gümüşoğlu, 2018: 37). Edward Said'in bu kitabı yazmasının altındaki temel neden Batılıların Doğu'yu çarpıtması, gerçek dışı bilgiler yayması

³ Yazar tarafından gelişim sürecini görsel olarak göstermek için oluşturulmuştur.

ve kendisinin de artık buna bir dur demek istemesidir. Edward Said, kitabında oryantlizmin gelişimini detaylı bir şekilde ele almıştır. Haçlı Seferleri, sömürgecilik, Aydınlanma Çağı ve emperyalizm kavramları oryantlizmin gelişimi hakkında çok açıklayıcı bilgiler vermektedir. Her bilim insanı tarafsız olamaz ancak gerçekten hakkıyla bilim yapmak objektiflik ve dürüstlük ister. Said'in buna çok güzel bir örnek teşkil ettiği söylenebilir hatta öyle ki bu özelliğiyle ismi halen bilim camiasında oryantlizm kavramıyla anılmakta ve bu özelliği onun oryantlizm denilince akla gelen ilk kişilerden birisi olmasını sağlamaktadır.

“Oryantalizm, Avrupa'nın Doğu fikridir ayrıca estetik, bilimsel, ekonomik, sosyolojik, tarihi ve filolojik metinler aracılığıyla aktarılmaya çalışılan bir tür jeo ekonomik görüşlerdir. Coğrafi bir ayırım değil Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılan çıkarlar toplamıdır. Aynı zamanda bilimsel keşifler, dilbilimsel çalışmalar, psikolojik analizler, manzara tarifleri ve sosyolojik açıklamalarla ayakta tutulmaya çalışılan kurumlar olduğu söylenebilir (Said, 1979: 26).”

Said'e göre oryantlizm bir söylem, bir bakış açısı hatta başlı başına bir kültürdür. Doğu-Batı çatışması ve bu çatışmanın çarpıtılmasının diğer bir adıdır. Avrupa nezdinde gerçekten Doğu'nun katkıları bu kadar görünmez miydi ya da görülmek mi istenmedi? Bu ırk merkezli bir yaklaşımdan mı ibaretti? Tüm bunların cevabı aslında tek bir kavramda saklıydı; 'oryantalizm'. Çağ boyunca Doğu-Batı çatışması hep var olmuştur günümüzde de modernlik adıyla varlığını sürdürmektedir. Said, oryantlizmi bilimsel konuşmalardan çok ötede Avrupa ve Atlantik güçlerinin Doğu üstündeki güç denemeleri olarak görür (1979: 18). Avrupalıların gözünde Doğu hep ezilmeye mahkum, gelişmemiş, Batı'nın her daim gerisinde kalmış bir toplumdur. Bu görüşleri ne geçmişte ne günümüzde değişmemiştir. Batılıların Oryantalizm görüşü sebebiyle Doğu hiçbir zaman serbest olamamıştır, hep eleştirilmiş hatta kimi zaman aşağılanmıştır. Ancak bunun tek taraflı bir bakış açısı olduğu ve Batı'nın Doğu üstünde egemenlik kurmaya çalışmasından kaynaklandığı aşikardır. Oryantalizmi bir söylem olarak inceleyen Said, Avrupa'nın Doğu'yu anlamasının pek mümkün olmadığını özellikle de bu durumun Aydınlanma Çağı sonrasında daha da imkansızlaştığını belirtmektedir. Çünkü Batı kendisini hep üstün görmeye devam etmiş, Aydınlanma Çağı bunu daha da tetiklemiştir. Said için Doğu, kendine özgü bir kavramsallaştırma ve Said'in kurduğu söylemsel bağıntıya dayanan bu kavramsallaştırma, oryantlizmin akademik çevrelerdeki klasik temsilini değiştirmiştir. Akademik çevrelerdeki klasik oryantlizm temsili Batı'nın ötekisi olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca Avrupa'ya özgü kültürel etmenlerce belirlenmiş bir yaratı olarak değerlendirilen Doğu'nun basitleştirilmiş bir resmini insanlara sunmaktadır (Turanlı, 2017:

112). Tabii ki oryantalizm hakkında benzer ya da farklı tanımlamalar da mevcuttur, bunlardan bir tanesi de Mısır kökenli siyaset bilimci Abdülmelik'e aittir:

“Batı; Doğu ve Doğuluyu öteki olarak damgalamakta ve çalışma nesnesi olarak düşünmektedir. Bu çalışma nesnesi pasif, katılımcı olmayan ayrıca tarihsel öznelliğe sahip olan, her şeyin ötesinde pasif, özerk olamayan bir karakter taşımaktadır: Doğu nesnesi nihayetinde kendisine yabancılaştırılmış bir varlıktır, yani kendisiyle ilişkisinde ötekiler tarafından belirlenir, tanımlanır ve eyleme geçirilir. Bunun adı ‘oryantalizm’dir (Abdülmelik, 2007: 46).”

Abdülmelik de Said ile benzer bir tanım yapmış olsa da oryantalizmi dolaylı olarak belirtmiştir, Said ise kitabında oryantalizmin stratejisinden açıkça bahsetmiştir. Oryantalizmin stratejisi eski çağlardan bu yana Batı'nın bu üstün pozisyonunu yumuşatarak onu, Doğu'ya hissettirmeden korumak olmuştur (Said, 1979: 19). Said, kitabında bunu gizli ve açık oryantalizm başlıklarıyla detaylandırmıştır. Kimi zaman açıkça bunun Doğu'ya hissettirildiği, kimi zaman ise Doğu üzerinde Batı tarafından gizli bir hakimiyet kurulduğu düşünülmektedir. Abdülmelik aslında Said'in düşüncelerine temel oluşturmuştur denilebilir çünkü Abdülmelik krizdeki oryantalizmden bahsederken Said bunu 'Kriz' başlığıyla kitabında vermiştir, oryantalizmin krizde olduğu yıllar 1960'lı yıllara tekabül etmektedir ancak bu dönemlerde krizde olan sadece oryantalizm değildir. Sömürgeciliğin yaygın olduğu bu dönemlerde antropoloji de benzer sıkıntılar içerisindedir ayrıca Batı'da 18. yy ortalarında tarihsel, toplumsal, bilimsel gelişim kategorisi olarak “uygarlık” kavramı inşa edilirken bu oluşumun dışında kalan toplumlar da “ilkel” olarak konumlanmaktadır (Coşkun, 2019: 223). Batı da bu noktada Doğu'yu ilkel olarak tanımlamaktadır, Batı'nın egosunu sürdürmeye her daim devam ettiği söylenebilir ancak bu Batı'nın hiçbir konuda gelişmemiş olduğu anlamına da gelmemektedir. Elbette Batı'nın iyi olduğu noktalar vardır ancak bu Doğu'yu tamamen yok saymak şeklinde bir yaklaşım olmamalıdır. Batı'ya farklı bir perspektiften bakan yazarlar da mevcuttur.

4. Avrasya Mucizesi Kitabında Oryantalist ve Kültürlerarası İzler

Avrasya Mucizesi adlı kitabında yazar, Avrupalı olarak nitelendirdiği ve eleştirdiği tarihçi ve antropologların bazı görüşleri kendisine göre sorunlu olduğu için bu kitabında eleştiriye de yer vermiştir. Goody, Doğu'nun modernleşme, makineleşme ve sanayileşmeye katkılarının tamamen görmezden gelinmesi sebebiyle kendisinin Avrupalı yaklaşımını sorgulaması üzerine bu kitabı yazdığını belirtmiştir. Gerçekten Doğu'nun katkıları bu kadar görünmez miydi? Ya da görülmek mi istenmedi? Bu ırk merkezli bir yaklaşımdan mı ibaretti?

Kitap genelinde Avrupa ve Asya'nın farklılıklarından ziyade, ham madde ve alet kültürlerindeki üçüncü evre olan Tunç (Bronz) Çağı Devrimi/MÖ 3300-1200 ile başlayan bütünlükler içerisinde inceneceğinden bahsedilmektedir. Doğu ve Batı'daki ayrışmalar kendiliğinden olmamış; Avrupa'nın Asya'ya göre üstünlüğü Marx, Weber gibi pek çok Avrupalı tarihçinin benimsemesiyle yaygınlaşarak devam etmiştir ancak bu üstünlük hep Avrupa'ya ait olmayıp Tunç Devri sonrası sırayla *öne geçme, nöbet yani münavebe* olmuştur (Goody, 2010: 11). Goody'e göre Doğu, uzunca bir zaman Batı'ya karşı üstünlüğünü korumuş ve birçok alanda Batı'dan geri kalmamıştır. Aslında Goody de Said gibi Doğu'nun her konuda geri olduğu düşüncesine karşı çıkmaktadır, dolayısıyla bu noktada ikisinin görüşlerinin temelini birbirleriyle kesiştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Birçok antropolog ve sosyolog; 'biz ve onlar' olarak kesin sınırlar çizmiştir ve Goody, Avrupalıların çoğuyla burada ihtilafa düşmüştür. Bazı insanlara göre Doğu'da sözde aşk olgusu yoktur, erken evlilik yaparlar ve çok çocuk yaparlar, Batı'da ise tamamen bu durumun tersi mevcuttur ve Batı çok gelişmiştir. Goody'e göre bu, kısmen doğrudur ancak tamamen doğru olduğu söylenemez. Ayrıca Batı sevdalısı bu kişiler yani Avrupalılar, yazara göre Avrasya'da Tunç Çağı sonrası olan münavebeyi hiç dikkate almamışlardır. Yazarın eleştirdiği Avrupalılar kendilerini eşsiz ve mucizenin ta kendisi olarak nitelendirmektedir. "*Doğu medeniyetleri neden kapitalizmi ortaya koymakta çok başarılı olamadı ve Batı'nın yükselişine zemin hazırlayan nitelikleri nelerdi?*" İşte yazar kitap boyunca bu sorulara yoğunlaşmıştır. Bunun ekonomik alt temellerle yakından ilgisi olduğu düşünüldüğünden yazar da görüşlerini daha çok ekonomi üzerinden vermiştir:

"Hindistan'a ilk ayak basan Avrupalılar buradaki bazı şehirlerin Londra veya Paris kadar hatta daha da büyük olduğuna şahit olmuşlardır. Ticaret ve ekonomi gelişmiş durumda daha ziyade yaygınlaşmış durumdaydı. Onlar ayak bastıklarında yaygınlık düzeyi artmıştı. Ekonomi daha ziyade tarıma dayalıydı. Kölelik de hem Doğu'da hem Batı'da yaygındı. Hindistan'da alım-satım faaliyetlerinde kast sistemi mevcuttu ancak bu durum yani ticarete aile ilişkileri Avrupalıların sandığı gibi salt Hindistan ile kısıtlı değildi. Benzer bir durum Avrupa'da da vardı çünkü sanayileşmenin ilk dönemlerinde orada da aile şirketleri yaygındı. Ne akrabalık sistemi ne de Asyalı toplum yapısı ekonomiye ve gelişmeye engel olmamıştır ki buna bazı Avrupalılar bizzat şahit olmuştur. Avrupa'ya ilk makineler Çin'den ulaşmıştır. Sonraları el altından İngiltere'ye ulaşmış, Sanayi Devrimi'nin başlangıcına dahil olmuştur. (2010: 28)."

Dolayısıyla yazara göre, asırlardır Avrupa merkezli değil Avrasya merkezli bir perspektiften düşünülmesi gerekiyordu ancak bu, ne yazık ki gerçekleştirilememiştir. Doğu-Batı şeklinde kültürlerarası yaklaşımı ağırlıklı olarak ekonomik ve sosyal yönlerden ele alan Goody, sosyal olarak aile ve akrabalık temalarına da yer vermiştir. Akrabalığın zayıflaması ve bireyciliğin gelişmesi, Batı'da modernleşmeyi doğuran fakat Doğu'da modernleşmeyi sözde geciktiren süreçlerdir.

“Avrasya’da mirasın uzak akrabalarından ziyade yakın akrabalar arası paylaşılması bireyselciliğe yani akrabalık ilişkilerinin zayıflamasına işaret eder. Ekonomik nedenlerden dolayı kimi zaman tarih boyunca çekirdek aileler de yaygın olmuştur. Mesela Çin, tek çocuk politikası uygulamıştır. Malthus gibi birçok Doğu-Batı ayrımcısının aksini ileri sürmesine karşın, Avrupa ve Asya’da hem aile yapısı hem de nüfus eğilimleri açısından baya bir benzerlik görülmektedir. Tarım topluluklarında, akrabaların mecburiyetten aynı evde bir araya gelmesi dışında geniş ailelerin olduğuna dair kanıt azdır (2010: 34).”

Burada bahsedilen bireyselciliği tanımlamak zordur ve birçok boyutu vardır, ayrıca bireyselciliğin tarihsel açıdan antik Yunan’daki şehir devletlerine kadar uzandığı düşünülmektedir. Tunç Devri ve sonrasında dünya genelindeki ticari faaliyetlerin hepsinde bireyselcilik yer almıştır. Bireyselcilik ayrıca Avrupa ve kapitalizm ile de ilişkilendirilmiştir ancak yazara göre bu, sadece Avrupa’ya ait değildir.

Yazar, kitapta özellikle Tunç Çağı üzerinde durmaktadır, Tunç Çağı, Doğu ve Batı’yı aynı muvaffakiyetler silsilesinde bir araya getiren dönemdir. Elbette Doğu ve Batı arasında toplumsal hayatın yapılanış şekli itibarıyla bazı farklar mevcuttur ancak bunun, birini diğerine göre üstün yapmaya veya birini görmezden gelmeye yetmeyeceği ayrıca soylular tarafından dengelenmiş bir siyasi iktidar sistemi olan ‘feodalizm’in Avrupalılara göre Batı’yı ilerleten esas sistem olduğu düşünülmektedir. İleri düzey sanayi kapitalizmi her ne kadar Batı’da gelişmiş olsa da kapitalizmin ve feodalizmin ilk ortaya çıkış sürecini salt Avrupa’ya yüklemek, dünyayı görmezden gelmek hatta dünya tarihiyle dalga geçmek olacaktır (2010: 47). Yazar, kitabın neredeyse her bölümünde bu vurguyu yapmaktadır; ona göre Doğu tamamıyla görmezden gelinemez. Baskı makinesinin icadı ve kâğıdın kullanılmaya başlanması Çin’de üstünlük oluşturmuştur. Ancak yazara göre kent kültürü ve buna eşlik eden tüm faaliyetler Doğu ve Batı tarihinde aynı hızda tezahür etmiştir. Üstünlük münavebe usulü yani nöbetleşe olarak devamlı değişmiştir. Ayrıca yine yazara göre, Batı’da Hristiyanlık ile kent kültürü ve ticaret gerilemiş olup kırsal hayatın yaygınlaşması Batı’ya özgüdür ve dünya tarihinin bir olgusu

olarak görülemez. Tunç Çağı kent kültürü dünyanın diğer bölgelerine göç yoluyla yayılmıştır. Yazara göre mutfak kültürü Asya'da ticaret yoluyla sanayi kapitalizminin de gelişmesini sağlamıştır. Gerek Doğu'da gerek Batı'da en üst düzeyde restoran kültürü gelişmiştir. Feodal dönemde Batı, geri kalmış ve bunu kendisini hayata döndüren Rönesans ile kapatmaya çalışmıştır (2010: 49). Ayrıca kitapta yazı yazmada kullanılan ürünler konusunda Doğu'da daha hızlı bir gelişme yaşandığından da bahsedilmektedir. Dolayısıyla dönemi salt Avrupa odaklı değerlendirmek, bu süreçteki devamlılığı görmezden gelmek olacaktır.

Tunç Çağı'nda gelişmiş ticari faaliyetler açısından genelde vazgeçilmez bir öneme sahip olarak atfedilen olgu, yazıdır. Bu dönemde aslında sadece mallar arasında değil; farklı dili konuşan, farklı kültürlere sahip insanlar arasında da temas sağlandığı, kısacası sadece mallar değil bilgi ve tecrübelerin de aktarıldığı düşünülmektedir.

“Yunanlılar ve Romalılar, kölelik ve demokrasi üzerine konuşlandırılmış yepyeni bir düzen inşa etmiştir, o zamanlardaki bazı gelişmeler Asya'yı farklı kılmış ve esasen bazı konularda geride bırakmıştır. Ancak bu Asya'nın her konuda geri kaldığı anlamına gelmemektedir. Fransız tarihçi Braudel, pazar faaliyetlerini ve üretim etkinliklerini hem Avrupa hem de Asya'nın belirleyici niteliği olarak görmektedir. Ama bazı yorumcular, ısrarla kapitalizmi sadece Batı'nın icat ettiği konusunda direnmektedir (2010: 69).”

Yazara göre, Sanayi Devrimi'ne kadar olan süreçte Doğu ve Batı arasındaki tacirler mütemadiyen ticaretlerini sürdürmüştür yani Sanayi Devrimi'ne kadar olan süreçte Doğu'da kapitalist faaliyetlerin önünü kesecek bir duruma rastlanmamıştır. Yazarın esasen vurgulamak istediği durum, mübadeleleri temel alan yaklaşımların bizlere Batı'daki gelişmeleri açıkça gösterdiği ancak bu esnada Doğu'yu da saf dışı bırakmadığıdır. Rönesans ve Aydınlanma Çağı, Avrupa'yı duraklama döneminden sonra şahlandırsa da yazara göre, Avrupa'nın 19. yüzyıldaki üstünlüğünde Avrupa'ya has pek bir şey olmayıp Doğu'ya ait birçok şey vardır. Daha önce de belirtildiği gibi münavebe hep var olmuştur ve yazar kitapta münavebe sürecini çok güzel bir şekilde özetlemektedir:

“Her zaman toplumlar arasında gidişler gelişler vardır, belli bir zamanda geride kalan daha sonra ileriye geçebilmektedir. Yani bu durum ne sadece Batı'ya ne de sadece Doğu'ya özgü olup tarih de düz çizgiler üzerinde ilerlememiştir ve ilerlemeyecektir (2010: 137).”

Batı, 18. ve 19. yüzyıllarda önemli bir yükseliş yaşamış ancak bu dönem ebedi değil geçici bir zirve noktası olmuştur. Gerek bilim, gerek sanat, gerek kültür anlamında her iki kıta da gelişmiştir. Bu manada bu kaynağın oryantalist izlerin yoğun olduğu ve kültürlerarası izlere sık rastlanılan bir kaynak olduğu söylenebilir.

5. Batı'daki Doğu Kitabında Oryantalist ve Kültürlerarası İzler

Bu kitap da Avrasya Mucizesi ile benzer içeriğe sahiptir; Jack Goody, Orta Çağ ve erken sömürge döneminde Hindistan ticareti ve ekonomisi, Hindistan'ın ticaret ve sanayisinin büyümesi, Doğu'da aile ve iş hayatı, Batı'da aile yapısı, Doğu ile Batı arasındaki erken bağlar gibi benzer temaları ele almıştır. Burada da Batı'nın daha üstün olduğu fikri, Rönesansa ve Aydınlanma Çağı'nda yaşanan gelişmelere dayanmaktadır. Yazar, modernleşme, endüstrileşme, kapitalizm ilişkileri çerçevesinde Batı akılcılığı, Batı ticareti ve Batı aile yapısı üzerine yapılan muhasebenin yeterliliğini sorgulamış, yaklaşımları yeniden değerlendirmiştir. Yazara göre, Batı'nın ezeli ve ebedi üstünlük düşünceleri Orta Çağ'da Doğu'nun birçok alanda Batı'dan üstün olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir, ayrıca İngiltere'de Sanayi devrimi ile bu siyasal karşıtlık ekonomik karşıtlığa dönüşmüştür (Goody, 2002: 56). Bunun dışında Rönesans, reform veya çoğunlukla aydınlanma üzerinde yoğunlaşmıştır ve akılcılığın özel biçimlerini, modern dünyayla beraber ortaya çıktığı düşünülen ekonomik ve bilimsel gelişmelerde Batı'nın ön planda olmasını sağlayan sebepler olarak görmüştür. Akılcı yöntemlerin, bilgi birikim sürecine uygulanması ve daha yoğun kullanımı ile bilim gelişmiş ve bilim, yazının varlığından ziyade Batı'da matbaanın kullanılmaya başlamasıyla ilerlemiştir. Batı, Aydınlanma Çağı'nda sanat, ekonomi, ticaret, refah seviyesi, sosyal hayat, bilim, teknoloji gibi hayatın birçok alanında gelişme yaşamıştır. Aydınlanma Çağı, tanım olarak Batı medeniyetinin yeniden insanı ve toplumu inşa etme planının bilişsel ve felsefi temellerinin olduğu çağdır (Çüçen, 2006: 26). Avrupa'da ticaretin de çok geliştiği bu dönemde Avrupa'nın yeniden canlanmasının tek nedeni yalnızca kendi içinde yaptığı ticaret olmamıştır, aynı zamanda Doğu ile yaptığı ticaretin de bunda payı büyüktür.

“Hindistan merkez olmak üzere Hint Okyanusu'nda, bir çeşit dünya sistemi olan ve yakın Doğu'dan Vietnam kıyısına ve Endonezya'ya doğru inen ve oradan da Çin denizleri üzerinden Filipinler'e uzanan bir ticaret ağı ortaya çıkmıştır. Moğollar tarafından başarılan şey, yani hükümetin önemli ölçüde merkezileşmesi, uzun bir bankacılık ve ticari değişim geleneği tarafından beslenen sağlam mali ve parasal temellere sahiptir. Mali arabulucular üzerinden sürdürülen bu gelenek diğer birçok şeyin arasında sınıai el

zanaatlarındaki faal bir pazar mekanizması ile birleştirilmiş ve bu öğeler Hint topraklarını kapsayan ticaret yollarını beslemiştir (2002: 187).”

Ticaret, ekonomi ve sosyal hayat arasındaki farklar aslında açık bir şekilde Doğu-Batı arasındaki çatışmayı, nöbetleşe üstünlük sağlayışlarını, sürekli bir üstünlüğün olmadığını göstermektedir. Hindistan, kapitalizmin geliştiği zamanlarda ticaret ve üretim faaliyetlerini kendi çabalarıyla yapmıştır. Avrupa ticareti sadece bir etken olmuştur ve yazara göre kapitalist ilişkiler Avrupa sermayesinden ziyade Hint ve diğer Asya ülkeleriyle kurulmuştur.

“Aslında Hint ekonomisini yavaşlatan ve daha fazla ilerlemesini engelleyen İngiltere’de Sanayi Devrimi’nin gelişidir. Hindistan’a ilk ayak basan Avrupalılar buradaki bazı şehirlerin bir Londra veya bir Paris kadar hatta daha da büyük olduğuna şahit olmuşlardır. Ekonomi daha ziyade tarıma dayalı olup kölelik de hem Doğu’da hem Batı’da yaygınmış. Hindistan’da alım-satım faaliyetlerinde kast sistemi mevcut olup ticarete aile ilişkileri Avrupalıların sandığı gibi salt Hindistan ile kısıtlı değilmiş. Benzer bir durum Avrupa’da da varmış çünkü sanayileşmenin ilk dönemlerinde orada da aile şirketleri yaygınmış. Ne akrabalık sistemi ne de Asyalı toplum yapısı ekonomiye ve gelişmeye engel olmamıştır ki buna bazı Avrupalılar bizzat şahit olmuştur. Avrupa’ya ilk makineler Çin’den ulaşmıştır. Sonraları el altından İngiltere’ye ulaşmış, Sanayi Devrimi’nin başlangıcına dahil olmuştur. (2002: 256).”

Yazar, Avrupalıların, keşifleri gerçekleştirenlerin kendileri olduğunu düşündüklerini, ancak keşiflerden önce de farklı yollar üzerinden ticaret gerçekleştirilmesi nedeniyle bunun doğru olmadığını ifade etmektedir. Öte yandan tacirler, bariz bir şekilde para kullanmış ve para, üretim ile mübadele faaliyetleri üzerindeki etki gücünde önemli bir rol üstlenmiştir. Örneğin; resim, drama ve müzik gibi edebi yapıtlara yönelik talep artmış ve bu eserlerin oluşturulmasında para önemli bir rol oynamıştır. Avrupalılar Hindistan’a vardıklarında, oradaki zanaat üretimi ve ticaretin durumu hakkında şüpheye fazla yer yokmuş. Hindistan’ın yeni ziyaretçileri, gördükleri karşısında şaşkınlığa uğramış, kumaş üretiminin kendilerinininkini gölgede bırakan boyutları ve ülkenin zenginlikleri ile büyülenmişlerdir (2002: 296). Yani Avrupalı tüccarların Hindistanlı tüccarlara karşı tam bir üstünlüğü bulunmamaktadır. Hindistan’da yapılan ticaret, sadece bilindik anlamda ticari veya lüks malları içermemekte, ayrıca tekstil üretimi ile buğday ithalatını da içermektedir. Doğu Hindistan’da etkinlik gösteren şirketler birçok yönden modern çok-uluslu, geniş ürün yelpazesine sahip şirketlerin habercileri olmuşlardır. Yani hem önceki hem de daha sonra ortaya çıkan gelişmeler arasında devamlılık olmuştur. Bu nedenle,

başkalarının başaramadığı, sadece Avrupa'ya has bir buluşun varlığına ilişkin görüşün değişmesi gerektiği düşünülmektedir.

Zanaat dallarının çeşitliliği ve yaygınlığı, el sanatlarının gelişimi, yoğun bir nüfus üretme ve bunu ayakta tutabilme gücü açısından düşünülürse oldukça başarılı bir Hindistan ekonomisiyle karşı karşıya olunduğu açıkça görülecektir. 17. ve 18. yüzyıllarda Asya'daki ekonomik etkinlikler aynı dönemde Batı ile çok büyük farklılık göstermemiştir. Asya'daki ticaret etkinliğinde de Avrupa'dakiler ile aynı temel ticaret yöntemleri kullanılmış, ticaret benzer ilkelerle işlemiş ve aynı fiyat mekanizmaları var olmuştur (2002: 307). Bu kitap Avrasya Mucizesi'nden farklı olarak Hindistan üzerinde ve Aydınlanma Çağı üzerinde daha detaylı durmuştur. Yazara göre, Hindistan ve Batı'nın ekonomileri belli bir süre için birbirlerine koşut yönlerde ilerlemiş, birisi bir alanda yükselirken diğeri başka birinde öne geçmiştir. Ayrıca bu kitapta Doğu teması ağırlıklı olarak Hindistan'a atfedilmiştir; Hindistan'daki akrabalıktan da bahsedilmiştir. Yani bu kitapta da gerek sosyal, gerek ekonomik boyutlardan bahsedildiği söylenebilir. Hindistan'daki akrabalığa bağlı ekonomik faaliyetler için, sadece kırsal sektörde ve ticari faaliyette değil aynı zamanda sanayi şirketlerinin gelişiminde de merkezi bir öneme sahip olmayı sürdürdüğü de yazar tarafından belirtilmiştir (2002: 367). Ayrıca yazara göre aile ve akrabalık ilişkilerinde Doğu ile Batı aile ilişkileri arasındaki karakteristik farklılardan biri de Batı'da evlat edinmenin yokluğudur. Hem çekirdek aileler hem de geniş akrabalık yapıları her zaman için olmuştur, bireyselleşmiş ve kolektif toplumsal oluşumlar arasında ani bir kırılma ya da bir kopuş olmamıştır (2002: 368). Daha geniş aile bağlarının bugünkü üretim alanına olan etkilerinin az olmasına karşın, bu bağlar Batı'da ekonomik açıdan hem eskiden hem de günümüzde önemli bir yere sahiptir.

Yazar, bu kitapta esasen Doğu'nun başarılı olamadığını öne süren yaklaşımları ve Doğu'nun hep geride kaldığı ön yargısını yıkmaya çalışmıştır. Bunu sosyal ve ekonomik koşullar ekseninde gayet akıcı bir dille gerçekleştirmiştir, dolayısıyla bu kitapta da oryantalizm görüşüyle beraber birçok kültürlerarası ize rastlanmaktadır.

6. İslam ve Batı Kitabında Oryantalizm ve Kültürlerarasılığın İzleri

Bernard Lewis, bu kitabında İslam ve Batı'nın birçok alanda karşı karşıya geldiğini aktarmış ve kültürlerarası anlamda etkileşimleri olduğundan bahsetmiştir. İslamiyet'ten önce tüm dünyayı Hristiyanlaştırma adı altında Batı'nın yaptığı misyonerlik faaliyetleri, İslam'ın zuhur ettiği 7. yüzyılda sekteye uğramış, İslam'ın cihat anlayışıyla karşı karşıya gelmişlerdir (Lewis, 2016: 58). Bu durum İslam medeniyetinin güç kazanmasıyla Batı'da İslam'a karşı bir ön yargı

oluşturmuştur. Ancak İslam medeniyetinin yayıldığı topraklarda zaman zaman Hristiyanlar ve Müslümanlar birlikte yaşamak zorunda kalmışlardır. Lewis, Müslümanlar ile Hristiyanların bir arada yaşamasını kendi dinleri açısından ele almış ve bunu farklı örnekler vererek tartışmıştır. İslam medeniyetinin varlık gösterdiği dönemde Batı, Müslümanları ticaret için dahi olsa topraklarında barındırmak istememiştir. Lewis, bunun İslam'daki dinamiklerine değinmek yerine Müslümanların gayrimüslim topraklarında yaşama durumlarını ele almayı yeğlemiştir. Bu durumu şöyle ifade etmiştir;

“Bugün modern bir Batılı için din özgürlüğü ibadet özgürlüğü anlamına gelirken, bir Müslüman için ibadetten daha fazlasını, bir yaşam tarzını ifade etmektedir. Bu sebeple Müslümanlar bu yaşam tarzını rahatlıkla sürdürebilecekleri topraklarda, belirli şartların karşılanması koşuluyla yaşamalıdır, aksi durumda göç etmelidir (2016: 123).”

Yazar, bu sonuca ulaşmak için farklı mezheplerin görüşüne yer verse de Hanefi mezhebinin kabul gördüğü görüşü esas almıştır ve bir zamanlar tüm dünyanın cazibe merkezi durumunda olan İslam topraklarının bugün gerilemesinin sebebini tarihi bir perspektifle anlatmıştır. 18. yüzyılda Avrupalı eğitimcilerin Türk topraklarına eğitim vermeye gelmesi ile başlayan Batılılaşma ile, bazı yabancı kavramların dilimize geçmesi, kılık kıyafet, askeri düzen, eğitim sistemi ve kadınlara verilen haklar gibi konularda Müslüman halkın gerileme yaşadığını ifade etmiştir. Bunun en önemli örneği olarak da İran Devrimi verilebilir. Aslında Lewis bunu, modern dünya ile karşı karşıya gelen Müslümanların öfkesi olarak nitelendirmektedir (2016: 149). Her ne kadar Batı'nın Müslüman topraklarını zihnen işgal ettiklerini söylese de burada farklı bir bakış açısı sergilemiştir. Son zamanlardaki Avrupalı Müslümanların varlığı, Avrupa'nın tekrar istila edildiğini göstermektedir. Çünkü birçok Avrupa ülkesinde sayıları artan Müslümanlar hem bu ülkelere uyum sağlamış hem de gelenek ve dinlerine bağlılık göstermiştir. Kitabın geneline göre bu durum, Müslümanların emek ve sermaye ile başarılı olduklarını göstermektedir.

Ayrıca Lewis, Batı'nın İslamiyet'i daha iyi anlamak üzere yaptığı çalışmalardan ve bu çalışmalardaki hatalardan da bahsetmiştir. Bu hataların sebebini Arapçadaki bazı kavramların o dönemde kullanılmaması olduğu düşünülmektedir. Bu sebeptendir ki yapılan çevirilerde çoğunlukla hatalar yapılmıştır. Bu, sadece dil hakimiyetiyle de olacak bir mesele değildir. Bu çevirileri yapmak için Müslümanların kültürel birikimlerine de hâkim olmak gerekir. Ancak Avrupa'da bunu karşılayacak çok az insan bulunmaktadır. Yazar da Avrupalıların kendi dini terimleriyle İslam'ı anlamlandırmaya çalıştığı ve yanlış sonuçlara varıldığı kanısındadır ayrıca

Batılı seyyahların Türk toprakları üzerindeki keşiflerinin, Müslümanlar ve dinleri hakkında bilgiler verdiği görüşündedir (2016:153). Seyyahların bu topraklar üzerindeki izlenimlerinin, Türklerin geleneksel yaşantılarını aktararak Avrupa'nın Türk merakını giderdiğine inanılmaktadır. Ancak Türklerin Avrupa'nın içlerine kadar fetihlerini sürdürmeleriyle zaten evrensellik konusunda rakip olan iki dinin rekabeti, dinden ziyade etnik boyuta taşınmıştır.

“18. yüzyıldan itibaren Batı'nın yükselişi ve Müslümanların siyasi, iktisadi, hukuk ve bilim alanlarındaki gerilemeleri, Müslümanları yeni arayışlara sürüklemiştir. Müslüman devletlerin Batılı yönetim tarzına geçmeleri, toplumlara benimsetilmek istenen liberalizm, milliyetçilik, kapitalizm, sosyalizm, komünizm gibi seküler ideolojilerinin İslam dünyasının giderek ağırlaşan sorunlarını çözmede birbiri ardına başarısız olmaları Müslüman toplumların dini aidiyetlerine dönüşünü daha da kuvvetlendirmiştir. Bu sebeple dışarıdan ithal edilen bu tarz görüşler bu ülkelerdeki değerini düşürmüş ve artık Müslüman toplumlar kurtuluşun sadece İslam'a bağlılıkla olabileceği anlayışına varmışlardır (2016:160).”

Bernard Lewis, yapmış olduğu çalışmalarla ve araştırmalarla Ortadoğu ve Müslümanlar hakkında iyi bir bilgi birikimine sahip olduğunu ispatlamıştır. Eserinde de ele almış olduğu alanlar ve birden çok bakış açısı ile bunu göstermiştir. Ayrıca bu kitapta oryantalist izler Doğu ve Batı terimlerinden ziyade Müslüman ve Batılılar olarak sürdürülmüştür.

7. Sonuç

Bu çalışma kapsamında oryantalizm denilince akla gelen önemli isimlerden olan *Edward Said*, *Bernard Lewis* ve *Jack Goody* odağında *oryantalizm* ve *kültürlerarasılık* sorgulanmıştır. Bu kişiler ve kaynakları elbette tek başlarına yeterli olmasa da oryantalizmi ve Doğu-Batı çatışmasını detaylıca ele alan kaynaklardan olduğu söylenebilir. Üç yazarın da görüşlerinin birbirleriyle benzer olduğu söylenebilir, üçü de Batı'nın her anlamda üstün olduğu görüşünü reddetmektedir. Edward Said'e göre Batı, toplumlarının sahip oldukları bilgi, beceri, alt yapı ve geçmişi ile Doğu karşısında üstünlük taslamıştır, zaten Batı'nın Doğu'yu mistik, zevk düşkün, düşünme yetisinden yoksun olarak resmetmesi de bunu kanıtlar niteliktedir. Tarih boyunca birbiriyle etkileşim kuran toplumlar doğal olarak birbirlerinin kültürlerinden etkilenmiş, bazı zamanlar savaş ve çatışmalara maruz kalmış hatta bazı toplumlar sömürgeleştirilmiştir, kapitalizm de tüm toplumları dolaylı veya doğrudan etkilemiştir. Bu bütünleşmeler ve etkileşimler sürerken aslında oryantalizm de kültürlerarası bir gelişme kaydetmiş, ayrıca oryantalizmin farklı kültürlerden etkilenmesi ve kendini şekillendirmesi

kaçınılmaz olmuştur. Bu anlamda bazen Doğu yerine İslam dünyası, Asya; Batı yerine de Avrupa gibi kavramlar kullanılmıştır.

Bu çalışma, oryantolizmin ve *Doğu-Batı* çatışmasının birçok kişi tarafından yanlış olarak ele alındığını da gözler önüne sermektedir. Batı, hemen hemen her alanda kendini Doğu'dan üstün görmüş ve Doğu insanını ezmiş, ötekileştirmiştir. Doğu toplumunun içerisinde birlik ve beraberlik duyguları Batı tarafından zarara uğratılmış, Batı tarafından İslam dinine kasti tavırlar sergilenmiştir. Batılılar için Doğulu'nun suçu orada doğmuş olmasıdır, denilebilir. Tarihte, Hristiyan-Müslüman savaşı olarak kabul edilen Haçlı Seferleri, Batılıların Doğu üstünde hakimiyet kurmaya çalıştıkları ve Doğu'yu ötekileştirmeye çalıştıkları askeri girişimdir. Haçlı Seferleri, sömürgecilik, *Aydınlanma Çağı* ve *emperyalizm* kavramları oryantolizmin gelişimi ve *kültürlerarasılık* hakkında bizlere çok açıklayıcı bilgiler vermektedir. Tüm bu olaylar yaşanırken iki zıt kültür (Doğu-Batı) birbirinden etkilenmiş, kültürlerarası bir etkileşime maruz kalmıştır.

Lewis, Said ve Goody gibi önemli yazarların fikirleriyle işin gerçek boyutunun, Batı'nın birçok şeyi kendi kafasında yarattığı ve abarttığı, bazı anlamlarda Doğu'dan üstün olsalar da bunun her anlamda Doğu'ya karşı bir üstünlük anlamına gelmediği, Doğu ve Batı'nın münavebeli bir üstünlük süreci geçirdiği yani bazen Doğu'nun bazen Batı'nın sırayla üstün konuma geldiği, her iki kültürün de birbirinden etkilendiği, emperyalist veya sömürgeci güçlerle Batı'nın ezilmeye çalışıldığı, Aydınlanma Çağı'nda yaşanan ticari, sosyal, sanatsal, ekonomik gelişmelerin Batı'yı şahlandırdığı, Batı'nın Doğu'yu tek bir konuda bile üstün görmediği ve Doğu'yu ötekileştirdiği bu çalışma sonucunda gözlemlenmiştir. Bu çalışma sonucunda oryantolizmin Batı'nın Doğu fikri olduğu ve kültürlerarasılıkta Doğu-Batı etkileşiminden dolayı oryantolizmin büyük bir rolü olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Abdülmelik, E. (2007). "*Krizdeki Oryantalizm*" (A. Yıldız, Ed.). Oryantalizm Tartışma Metinleri. Doğu Batı Yayınları.
- Aslan, A. (2006). "*Tom Stoppard ve Sömürge Kavramı*". Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı.
- Cooper, F. (2005). *Colonialism In Question: Theory, Knowledge, History*. Berkeley and Los Angeles University of California Press.

- Coşkun, Z. (2019). *Oryantalizm, Edward Said ve Sanat Tarihinde Değişimler*. Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. 3(2), 215-247. <https://doi.org/10.30692/sisad.562611>
- Çüçen, A. (2006). *Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi*. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Özel Sayı,25-34.
- Goody, J. (2002). *Batıdaki Doğu*. Dost Kitabevi.
- Goody, J. (2010). *Avrasya Mucizesi*. Küre Yayınları.
- Hentsch, T. (1992). *Hayali Doğu*. Metis Yayınları.
- Jameson, F. (1993). “*Modernizm ve Emperyalizm*”, *Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Yazın*, (S. Deane, Ed.), (Ş. Kaya, Çev.).
- Lewis, J. (2008). *Cultural Studies*. Second Edition, Saga Publications.
- Lewis, B. (2016). *İslam ve Batı*. Akılçelen Kitaplar. 1. Baskı.
- Öztürk, İ., GÜMÜŞOĞLU, T., & GEZER, G. (2018). *Kültürlerarası Çeviri Kapsamında Oryantalizm Ve Öteki Kavramı*. Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD), 4(8), 17-47. <https://doi.org/10.25306/skad.430984>
- Öztürk, İ & GİMATDİNOVA-ÇAĞAÇ, F. (2018). *Kültürlerarasılık Bağlamında Oryantalizm Üzerinden Ötekileştirme*. Route Educational and Social Science Journal Volume 5(14) ss. 693-701.
- Said, E. (1979). *Oryantalizm (Doğubilim): Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, (N. Uzel, Çev.). Pınar Yayınları.
- Said, E. (1998). *Kültür ve Emperyalizm: Kapsamlı Bir Düşünce ve Siyasal Sorgulama Çalışması*. Hil Yayınları.
- Sunar, L. (2012). *Xix. Yüzyıl Avrupasında Emperyalizm Algısı*. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 3 (14), 57-80 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/520/4737>
- Turanlı, G. (2017). *Edward Said'in Oryantalist Söylem Analizi*. Şarkiyat Mecmuası. Sayı 30. 101-119
- Ünver, M. (2020). *Sömürgecilik Tarihi*. Tarih Ders Notu. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

İnternet Kaynakları

<https://tr.encyclopedia-titanica.com/significado-de-interculturalidad>

(Erişim Tarihi:

02.12.2023/ 21:28)

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Said / Goody / Lewis Kapsamında Oryantalizm ve Oryantalizme Kültürlerarasılık Perspektifinde Bir Bakış” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “*Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.